

L. BOZAI ZSUZSANNA

OROSZOK BÉCSBEN 1698-BAN

A kérdések felvetése

1698. július 27-én este egy postakocsi sietősen hajtott ki Bécs kapuján Lengyelország felé. Az őrseg simán átengedte, nem fordítottak különösebb figyelmet rá. Pedig a kocsi utasa igencsak figyelemre méltó jelenség volt. Rendkívüli, 2 métert közelítő magasságával már eleve kitűnt környezetéből. Holland szabású, fekete katábot, viseltesnek látszó nyakkendőt hordott¹ és szemmel láthatólag nagyon izgatott volt. Talán néhányan mégis észrevették, és talán olyanok is voltak, akik felismerték benne azt az embert, aki egy hónapon át tartotta izgalomban az udvart, az előkelő társaságot, az itt állomásozó követeket és megbízóikat. Igen, ez a különös ember Péter volt, minden oroszok cárja.

Bécs volt az utolsó állomása² annak a nagyszabású diplomáciai akciónak, amelyet a történetírás Nagy Követjárásnak nevez. Az orosz cár többszáz fős kíséret élén inkognitóban járta végig az európai politika alakításában meghatározó szerepet játszó udvarokat, hogy maga vezetve a tárgyalásokat megpróbálja elérni a törököt Európából kiűző háború folytatását. Oroszország a háborúba bekapcsolódva a Fekete-tenger felől támadta meg a Török Birodalmat, és nagy erőfeszítéseket tett, hogy a harcok sikere érdekében jelentős flottát építsen ki. Komoly eredményeket éppen akkorra kezdett elérni, mire az európai hatalmak hadi sikereiket kihasználva a törökellenes háborúkat lezáró békekötés lehetőségeit kezdték fontolgatni. Bécsbe is azért jött, hogy a Szent Liga fejével, I. Lipót német-római császárral tárgyaljon, s az ő meggyőzésével próbálja újabb lendületet adni az egyre lanyguló harcoknak.

Vajon mit hagyott maga mögött, amikor sietve távozott a császárvárosból? Tudjuk, hogy legfőbb célját nem érte el, hiszen a következő évben Karlócán megkötötték a törökkel a békét. De változott-e valamit Oroszország értékelése, státusza a bécsi udvarban a Nagy Követség és a szövetséges cár látogatása nyomán?

Első látásra talán úgy tűnhet, hogy valóban nagy változás történt, hiszen a bécsi udvar úgy körülrajongta a cárt, hogy azt még évtizedek múltán is világraszóló eseményként tárgyalták a krónikák. Névnapiján pompás tűzijátékkal írták az égre, hogy „Vivat Zar Petrus Alexioviz”, s közben az egész bécsi társaság tapsolt neki.³ Néhány nappal később a császár álarcosbált, „Witschaftot” rendezett a tiszteletére, amelyhez foghatót 20 éve nem láttak Bécsben. Elhalmozták ajándékokkal, s olyan emberek tüntették ki figyelmükkel, mint Savoyai Jenő vagy Kollonich Lipót.

Mi történt tehát? Valóban ennyire fontos lett Oroszország a bécsi udvarnak? Tényleg ilyen hirtelen megváltozott volna Oroszország státusza, hogy az ott-honi elégedetlenségek miatt igencsak ingatag trónon ülő fiatal uralkodó ennyire népszerű lett?

A cárt kísérő követségről azonban nem lehet elmondani, hogy azt is ennyire elhalmozta volna az udvar figyelmességével. Már bécsi bevonulásuk is elég csúfosra sikeredett, s a császári audencia körülményei sem voltak olyan fényesek, mint amilyet ők magukhoz méltónak tartottak volna. Ki képviselte akkor az orosz államot valójában? A cár, akit körülrajongtak, vagy a követség, akit folyton megaláztak? Egyáltalán, miért ez a kettősség?

Ezekre a kérdésekre keresi a választ a dolgozat, amikor megvizsgálja a bécsi udvar értékrendjét, az oroszokról a köztudatban élő képet, és megpróbálja az udvari etikett különös kódrendszeréből megfejteni a cár és a követség valódi státuszát.

Az elemzés a bécsi Haus-Hof und Staats Archivban talált Hofprothocolum című forráson alapul. Ez a feljegyzéssorozat a cár és a követség bécsi tartózkodásával kapcsolatos beszámoló, amely belső udvari használatra készült. A forrásnak a bécsi levéltárban két változata is fellelhető. Az egyik az eseményekkel nagyjából egyidőben keletkezhetett, erre utalnak a gyakori betoldások, javítások, lapszéli megjegyzések, a másik pedig ennek megszerkesztett, az udvari ceremóniakönyvbe bevezetett változata. A két szöveg tartalma között lényeges eltérés nincsen, munkám során azonban inkább az eredeti változattal dolgoztam, mert ez a javításokkal és betoldásokkal több információt közöl. A Hofprothocolumnak elkészült a német nyelvű, kiadásra kész változata, ennek közzétételére azonban a jelen munka keretei között terjedelmi okokból nincsen lehetőség.

Az oroszok

Úgy gondolom, hogy ebben a korban elég nehéz behatárolni az oroszok helyét az európai rangsorban. Valójában ekkorra már nem mondhatjuk, hogy nincsenek benne az európai köztudatban, hogy nem foglalkoztatják akár a korabeli közvéleményt, vagy a kereskedőket és legfőképpen a politikusokat, de ezzel együtt bebocsátást igazán mégsem nyertek. Megítélésük és behelyezésük a kor viszonyítási rendszerébe igencsak változó. Johann Christian Lünig⁴ a XVIII. század elején megjelent etikettkönyvében közölt 14 fokú uralkodórangsorába még nem került be a cár,⁵ de a nagyjából egykorú stájer néptábla 10 tagú seregszámánál már a 9. helyen ott vannak a muszkaviták⁶, és az 1698-as év krónikájában a Teatrum Europeum⁷ a spanyol és francia udvarokról szóló tudósításokat megelőzően beszél a Nagy Követség európai útjáról⁸. A korabeli útleírások⁹ által megrajzolt kép szerint az oroszok végtelenül durvák, barbárok, iszákosak és babonások, ételeik és étkezési szokásaik az európaiak számára undorítóak. Országuk klímáját rémtörténetekbe illő színekkel ecsetelik az utazók, akik szerint a kegyetlen télen, ha az emberek megmenekülnek attól, hogy a farkasok falják fel őket, akkor ők eszik meg egymást a nagy hideg és éhínség miatt. Ugyanakkor az ország és az uralkodó gazdagságáról szóló elbeszélések vetélkednek a mesés Kelet varázslatosságával.

Mindezeknek a történeteknek, meséknek, rémmeséknek lecsapódása jól megfigyelhető a XVIII. század első éveiben készült stájer néptáblán, amely a közvéleményben élő sztereotípiák gyűjteményét adja, hiszen az volt a funkciója, hogy a fogadók falán kifüggesztve „használati utasítást” adjon a betévedő idegeknek.

Természetes, hogy ez a táblázat is magán hordja a korabeli hierarchikus szemléletmód jegyeit, és hogy sokban nem valós információkat, hanem előítéleteket és toposzokat használ, de implicite mégis sokat elárul arról, hogy valójában mit is tudhattak a korabeliek az oroszokról.

Az értékelés, a sor végén való elhelyezés magyarázatát az a kijelentés adja, hogy az oroszok „istentisztelete eretnek”.¹⁰ Úgy tűnik, hogy a táblázat készítői csak nagyon kevés beépíthető és használható információval rendelkeztek az oroszokról. Ezeknek egyik csoportját alkották a már említett útleírások éghajlatról közölt információi, amelyek különösen megmozgatták a korabeliek fantáziáját. Eszerint az oroszok országa csupa jég, betegségük a köhögés, életüket a hóban végzik. Gyakori, hogy csak mechanikusan egygel sötétebbre rajzolják a sorban előtűnik szereplő magyarok rossz tulajdonságait. A néptábla szerint például a magyarok természete a legkegyetlenebb, ennek fokozása az oroszok esetében a „jó magyaros” minősítés. Míg a gyarló magyarok csak árulók, az oroszok „még árulóbbak”, a magyarok értelmi képességei a lengyelekénél is szerényebbek, az oroszoké pedig egyenesen nulla. Ez a fajta véleményalkotás nyilvánvalóan az információk hiányára utal, bár az értelmi képességekre vonatkozó megállapításba a kommunikációs nehézségek is belejátszhattak.

Valós tapasztalatokon alapulhat, hogy az oroszok a görög nyelvben tudósak, viseletük prémes, hogy uralkodójukat „szabadgondolkodásúnak” tartják, ami nyilvánvalóan Nagy Péterre vonatkozik. Nagyon érdekes, hogy ez a sok szempontból inkább régi előítéleteket felvonultató forrás milyen gyorsan reagál az orosz cár személyére, még ha nem is jelent okvetlenül elismerést a kor fogalmi rendszerében, ha egy uralkodóról azt állítják, hogy szabadgondolkodású. Ebből is érezhető azonban, hogy a cár európai útja mekkora szenzáció volt a korabeli normák szerint.

A felsorolás zárásaként a táblázat készítői számárhoz hasonlították az oroszokat. A számár a középkor és a reneszánsz óta Európában a bolondság szimbóluma. A bolondokat ábrázolták számárfüles sípkában, és a rosszul tanulók kaptak az iskolában számársüveget. Emellett a számár a csüggedés, makacsság, butaság és ügyefogyottság jelképe is volt. Elég lesújtó vélemény, főleg ha figyelembe vesszük, hogy a németeket (akik mellesleg a táblázatot is készítették) oroszlánhoz hasonlították. A számár mellett azonban a medve szimbólumot is kezdték használni az oroszokra. Összességében tehát elmondhatjuk, hogy a köztudatban élő kép nem túl hízelgő az oroszokra nézve.

De hogyan készültek Bécsben a követség fogadására? Az udvar és a külföldi követek nagy érdeklődéssel, de nem minden aggodalom nélkül tekintettek a követség érkezése elé. A követek egy része főleg a szenzációt várta, a fényes külsőségeket, mint az a kissé csúfosra sikeredett bevonulás után készült csalódott hangú beszámolókból kiderül.¹¹ Az udvarhoz közel álló körök azonban aggódtak, mert tudták, hogy a cár a törökkel való béketárgyalások miatt jön, hogy saját érdekeit, mint szövetséges fél, érvényesítse. Joggal tartottak attól, hogy megjelenésével megzavarja és hátráltatja a tárgyalásokat.¹² Az aggodalom másik okát a követség tartózkodásával kapcsolatos költségek okozták. Elterjedt ugyanis a hír, hogy a követség igen nagy létszámú, és megvan az a tulajdonsága, hogy ahol jól tartják, onnan nem siet továbbutazni.¹³ A legóvatosabb becslések szerint is több, mint 300 000 forint szükségeltetik az ellátásukra¹⁴, és ez a kiadás a főudvarmester véleménye szerint éppen rosszkor jön.

A követség megmérettetése

A korban a követségeket három nagy csoportra osztották, és ez egyben rangsort is jelentett. Ennek megfelelően részesítették megiszteltetésben az illető követeket a bevonulásnál, a bemutatkozó és a búcsúaudiencián. Az első csoportba tartoztak a legmagasabb rangú követek, a nagykövetek, akiket németül Botschafternek, Grossbotschafternek, latinul magnus legatusnak, legatusnak neveztek. A második csoportot alkották a németül Abgesandtenak, latinul ablegatusnak, franciául envoyének nevezett követek. Őket általában csak egyszeri megbízatással, és nem tartós képviselőre küldték. A harmadik csoporthoz tartoztak a rezidensek, ágensek, akik az állandó képviselőt helyettesítették¹⁵.

Az orosz követség, mivel csak egyszeri megbízással érkezett Bécsbe, a második csoportba tartozott, bár megnevezésében Nagy Követségnek titulálta magát (Moscowitische Grosse Gesandtschaft). Besorolásukat azonban bonyolította, hogy a cár is a követséggel utazott, márpedig az etikettkönyvek tanúsága szerint a követség ilyenkor más elbírálás alá esik. Ez esetben azonban maga a követség volt az orosz állam hivatalos képviselője a bécsi udvarban, mivel a cár csak inkognitóban tartott vele. Ezt látszik alátámasztani J. Chr. Lünig is, amikor a külföldi uralkodók bécsi bevonulásainál nem említi a cárt, viszont a követségek bevonulásainál részletesen beszél a Nagy Követséggel kapcsolatos eseményekről. Oroszország fontosságát és megbecsülését tehát a követségnek kijáró reprezentáció jelzi valójában. Vajon ennek tükrében kimutatható-e Oroszország értékelésének megváltozása?

Ezt abból a két hivatalos eseményből mérhetjük le, amelyeken a követség egyedül, vagyis a cár nélkül vett részt. Ez a követség nyilvános bevonulása, illetve nyilvános audienciája volt a császárnál.

Anélkül, hogy az etikett részleteinek tárgyalásában elvesznénk, érdemes néhány szót ejteni a nyilvános bevonulások Bécsben szokásos körülményeiről.

A ceremóniális részletek megbeszéléséig a követségek általában a városon kívül várakoztak néhány napot. A bevonulás idejeként egyeztetett napon vonult ki eléjük a fogadó küldöttség, amelyet rendszerint az udvari főmarsall vezetett, az étekfogó, a pohárnok, valamint különböző udvari tisztségviselők, kamarások, titkos tanácsosok kíséretében, akiknek száma a követséget küldő uralkodó státuszától függően változott. Őket lovagok, apródok és katonák kísérték, illetve dobosok és kürtösök hangszerüket felmutatva. Az orosz követség ettől lényegesen eltérő, szegényesebb tiszteletadásban részesült. Először is eléjük nem jött ki az udvari főmarsall, csak a pohárnok Königsacker báró, másodszer pedig nem küldtek a követség elé udvari nemeseket, tisztségviselőket, sőt még arra is nehezen álltak rá az udvariak a tárgyalások során, hogy lovakat küldjenek a követség elé, hogy legyen min belovagolniuk a városba.¹⁶ A megbeszélések ezért hosszas alkudozásokba torkolltak, hiszen a követség (és persze a háttérben a cár) megpróbált minél nagyobb tiszteletadást kiharcolni magának, de követeléseiknek egyetlen pontját sem tudták érvényesíteni.

Így hát szegényesnek ígérkező bevonulás vette kezdetét 1698. június 26-án délután. A bekövetkező váratlan fordulat azonban mindenkit megdöbbentett. Az eseményeket a következőképpen írja le a Hofprothocollum: „... E hónap 26-án zajlott le a nyilvános bevonulás. Délután 3 és 4 óra között a császári udvari mar-

sall házához érkezett meg a két udvari hintó, egy szépen kifestett, és egy rendes kamarai hintó, mindegyiket 2-2 császári udvari inas kíséerte. Szintén itt jelentek meg a miniszterek és kamarások által küldött hintók, ezeket is a küldő urak 2-2 inasa kísérte, valamint a bevonulás császári biztosa Königsacker báró és Styla tolmács is ide érkeztek. Amikor már minden készen állt, a kocsik is rend szerint felsorakoztak, Königsacker báró és Styla tolmács felszálltak az első udvari hintóra, leültek az alsó ülésre (A menetiránynak háttal levő üléseket alsónak, az ezzel szemben levőket felsőnek nevezi a forrás. B. Zs.), és elindultak. Ez előtt a hintó előtt lovagoltak az udvari és alsó-ausztriai trombitások és dobosok. Ezután következett a másik udvari hintó üresen, oldalán 2-2 inassal, majd utána a díszkíséretbe küldött hintók következtek az oldalukon haladó 2-2 inassal. A vörös toronynál előrementek egészen a Tabornál lévő várfalig, ahol aztán a fogadóbizottság megállt, és érdeklődött, hogy a moszkvaiak milyen messze vannak, miközben azok már a híd túloldalán várakoztak. Eközben hajón odaérkezett néhány birodalmi frank ezred és elkezdtek lefelé, a Prater felé menetelni úgy, hogy legalább másfél órán keresztül elzárták a bevonulás útját. Mikor a követség megérkezett, a csapatok még mindig nem vonultak el, ezért egy udvari futár által a bevonulás biztosa megkérte az ezred parancsnokát, hogy állítsa le a csapatokat, de mivel az a vonulást nem akarta félbeszakítani, csak egészen sokára, este 8 órára vonultak át. Emiatt aztán a moszkvaiak nagyon nehezteltek, de császári oldalról ezt visszautasították, mondván, hogy nekik is ugyanannyit kellett várni, és hogy a csapatok közbejövételéről nem tehetnek semmit...¹⁷

Természetesen nehéz kideríteni, hogy ez az incidens véletlen volt-e. Nehéz elképzelni, hogy szándékosan így rendezték, mindenesetre nagyon kínos volt, s az, hogy senki nem igyekezett elnézést kérni, már sokat elárul arról, mennyire zavarta a bécsi udvart az orosz követek sértődöttsége.

A bevonulás után a követségnek alig akadt komoly tennivalója Bécsben, mert a cár személyesen vette kézbe a tárgyalásokat, kezdeményezte a kapcsolatfelvételt a fontos udvari személyiségekkel. Így a követség következő hivatalos fellépése és megmérettetése az audiencia volt, melynek körülményeiről több, mint két héttel a bevonulás után kezdtek tárgyalni az oroszok kérésére.

Ezek a tárgyalások is azt látszanak igazolni, hogy az udvar nem tartotta szükségesnek átértékelni Oroszországhoz fűződő kapcsolatait, még annak ellenére sem, hogy a cár egyelőre szövetségese volt a török elleni háborúban. Az audiencia körüli alkuk során nyíltan meg is fogalmazódott, hogy az udvar ugyanabban a tiszteletadásban részesíti a követséget, mint amilyenben a már korábban, 1679-ben és 1687-ben itt járt orosz követeket részesítette. Küldetésük jellegét tekintve ugyanis nincs közöttük a legkisebb különbség sem.¹⁸ Az udvar tehát nem lát okot arra, hogy a már eddig bevált ceremónián változtasson, s ha a követséget ez nem elégíti ki, az audiencia megtartása nem lehetséges.¹⁹

Ezt a hozzáállást mutatja a követségnek felajánlott szálláshely kiválasztása is. Az udvar egy, a belvárosban, a Klugerstrassen álló házra gondolt²⁰, amit azonban a követség nem volt hajlandó elfogadni. A Kartner Thor közelében levő Klugerstrasse a Kartner Strasse első mellékutcája a várfal mellett, ami valóban nem számított túlságosan előkelő helynek. Ezidőtájt az elegáns társaság az udvarral együtt kitelepedett az elővárosok nyári kastélyaiba, hogy hatalmas kertek, tavak és szökőkutak mellett vészelve át a nagy nyári meleget. A cár is azt kérte, hogy

„kertben” helyezték el őket, s miután az udvar vonakodott ezt teljesíteni, az oroszok saját költségükön kezdtek szállást kerestetni. Végül a Königsberg palotát választották Gumpendorfban, melyet azután a császár is kegyesen a rendelkezésükre bocsátott. Az udvar azzal, hogy nem saját közvetlen környezetében, hanem az átmenetileg kiürült belvárosban óhajtotta elszállásolni a követséget, kifejezte, hogy nem tekinti különösebben fontosnak az oroszok érkezését, s nem akarja magához az eddiginél közelebb engedni őket.

Érdeemes még az udvar követséggel kapcsolatos kiadásaira visszatérni. Mint már korábban volt róla szó, a várható kiadásokat a főudvarmester 300 000 forintra becsülte. Valójában azonban, úgy tűnik, kellemesen kellett csalódnia. Kollonich Lipótnak a Vatikánba küldött tudósításai szerint eredetileg napi 1000 tallért ajánlott a kamara a követség eltartására, de a cár ez ellen hevesen tiltakozott. Nem engedheti meg – mondta –, hogy az ő kedves testvérét (vagyis a császárt), aki a kereszténység érdekében visel háborút, ily nagyon megterhelje, ezért kérte, hogy ellátásukat heti 3000 forintra mérsékeljék, amit az udvar sietett elfogadni.²¹ A Hofprothocollum feljegyzéseiben már csak az utóbbi összeg kerül említésre²². A cár és a követség egy részének távozása után ezt az összeget is sietősen lecsökkentették.²³

Kétfejű sas Keleten és Nyugaton

Vizsgáljuk meg először azt, hogy mennyire tudott a cár idomulni a császár által diktált szerepekhez, vagyis mennyire hasonlított a kor uralkodóeszményéhez, amely a bécsi udvarban az I. Lipótról rajzolt képpel azonos.

Az orosz követséggel való tárgyalások és az audiencia során mutatkoztak meg a császár szigorú és erélyes uralkodóra jellemző tulajdonságai. Ezek azok a szituációk, amikor láthatjuk őt, amint parancsokat és kegyes rendelkezéseket oszt²⁴, tanácskozik a minisztereivel²⁵, keményen rendreutasítja a követséget, amikor annak követeléseit túllépi a még elfogadhatónak ítélt szintet²⁶, az audiencián baldachin alatt állva fogadja az eléje járuló követeket, akik kézcsókkal és a lába elé helyezett ajándékokkal fejezik ki hódolatukat²⁷. A hangsúly ez esetben a kereszténység legnagyobb uralkodójának kegyes nagylelkűségén és jóindulatán van.

Ez a kép módosul a cárral kapcsolatos események leírásakor. Bár a császár továbbra is kellőképpen misztifikált személyiség maradt, a cár felé már nem azt az arcát mutatta, mint a követség felé. Addig, amíg a követség előtt a minél nagyobb különbség hangsúlyozása volt a fontos, a cárral kapcsolatban közvetlenebb bánásmód figyelhető meg. Ez korántsem jelent teljes egyenrangúságot, bár vannak szituációk, melyekben az erre való törekvés is megfigyelhető. (Ezekre azonban majd később térünk vissza.) A császár itt leginkább olyan uralkodóként jelenik meg, aki a nagy különbségek ellenére is magához emeli az ifjút, és gesztusaival kifejezi hozzá való jóindulatát. Így például kegyesen átengedi a cárnak a kiválasztott Königsberg palotát²⁸, kérésére hajlandó vele ceremónia nélkül találkozni²⁹, meghívja követeivel együtt a névnapján rendezett operaelőadásra³⁰, a cár névnapján udvari énekeseit küldi el, hogy szerenádot adjanak az ünnepeltnek³¹, a vadászaton általa elejtett szarvast elküldi a cárnak³², világraszóló álarcosbált ren-

dez a tiszteletére³³, s a poharat, amellyel itt koccintottak, elküldi Péternek ajándékba³⁴. A sort még lehetne folytatni, de már az eddigiekből is látszik, hogy ezeket a gesztusokat áthatja az atyai kegyesség, a magasabb rangú leereszkedés és egyben a másik fél elismerése. Ennek megfelelően Péter gesztusai az önkéntes alárendelődést, alázatot hangsúlyozzák, hiszen mindig a császár javára sérti meg az etikettet, és mond le a saját megtiszteltetéséről. Ugyanakkor a Péterrel való találkozáskor a császár az udvari értékrend érvényesítője is, a körülményeket többnyire ő határozza meg a randevúknál, az etikettet betartja és engedményeivel ő szabályozza a cár viselkedését.

Összességében tehát elének tárul a kereszténység legnagyobb uralkodójának képe, aki senkihez nem hasonlítható, kegyes és nagylelkű, cselekedeteit mindig alárendeli annak a szerepnek, amelyet viselnie kell, és amelyből soha nem lép ki, soha nem rögtönöz, minden lépése a szó szoros értelmében is előre megtervezett, nem mutat ki valódi érzelmeket és saját szenvedélyeinek is csak visszafogottan hódol, vagyis minden szituációban megőrzi fenségességét és tökéletességét.

Úgy tűnik azonban, hogy a cár alig-alig hasonlít ehhez az ideálhoz. Természetes, hogy Oroszországban mások voltak az uralkodói viselkedés normái, ez azonban ebben az esetben lényegtelennek tűnik, hiszen az udvar a saját mércéjével mérte a cárt. Péterben is megvolt a törekvés, hogy az európai szokásokat és viselkedésmintákat elsajátítsa, s hogy az elvárásoknak megfeleljen. Lássuk tehát, milyen sikerrel!

Nem volt könnyű dolga, hiszen inkognitója eleve megfosztotta az uralkodói szerepléstől. Emiatt esett el attól, hogy mint uralkodó vonuljon be Bécsbe, fényes külsőségek közepette adva tudtára a bécsieknek saját maga és birodalma nagyságát, gazdagságát. Így csak követsége tartott dicsőségesnek és fényesnek aligha nevezhető bevonulást.

A követségben való elvegyülés a külső szemlélő számára alig tette észrevehetővé, hogy alattvalói felett korlátlan hatalmat gyakorol. Öltözéke sem emelte ki környezetéből, mint ezt többen meg is jegyezték. Kollonics Lipót írta a Vatikánba Spada bíborosnak a következőket: „Személyében és megjelenésében nincs semmi, ami megkülönböztetné őt mint egy fejedelmet.”³⁵

A császárral való találkozás kapcsán a Hofprothocollum is leírja a cár külsejét: „ő személy szerint egy magas úr, egy kissé magas a háta, (...) Egy sötét, hosszú ujjú holland gombolású ruhát visel, egy arany tört tok nélkül és rossz nyakkendőt...”³⁶. Néhány évvel később keletkezett etikettkönyvében J. Chr. Lünig az uralkodók öltözékéről szólva kitér mind a császár, mind a cár viseletére. Itt leírja, hogy Lipót egyszerűen, de nemesen öltözött, szerette a fekete ruhákat, de hosszan olvashatunk az arany- és ezüstszálakkal kivarrt gálaruháiról is³⁷. Ezzel szemben a cárról elmondja, hogy öltözékére egyáltalán nem figyelt. Nem érdekelte, hogy megjelenése uralkodóhoz méltó legyen, ugyanakkor az udvarában élő bojárók olyan díszes ruhákat hordtak, amilyet Európában a császári miniszterek sem engedhettek meg maguknak³⁸. Érdekes megfigyelni, hogy a cár a képi ábrázolások szerint a kor szokásaival ellentétben soha nem viselt parókát. Így elég valószínűnek látszik, hogy Le Fort, a cár követe, aki viszont kínosan ügyelt a megjelenésére, első pillantásra előkelőbbnek és „fejedelmibbnek” tűnt a cárnál.

A cár a császárral ellentétben gyakran kimutatja érzelmeit. Ölelgeti a trónörökös³⁹, gyakran megérinti azt, akivel beszél⁴⁰. Kiéli szenvedélyeit is, amikor a császár kertjében gondolázni kezd⁴¹, s a névnapi tűzijátékhoz sajátkezűleg gyűjtja meg a rakétákat⁴², vagy amikor az operában az áriáknál jobban érdeklik a színház folyosóján felszolgált tokaji borok⁴³.

Összességében elmondhatjuk, hogy a cár nem idomult ugyan tökéletesen az eszményhez, de hiányosságait viselkedésével ellensúlyozta (mint ezt már fentebb, az etikett megsértésével kapcsolatban elmondtuk), s így személyét elfogadhatóvá tudta tenni. Az, hogy ösztönösebben, szabadabban élte ki vágyait és külsejében nem idomult teljesen az elvárásokhoz, csak egzotikusságát fokozta, hiszen az udvari értékrendet egyetlen egyszer sem sértette meg úgy, hogy ezt az erre oly kényes Hofprothocollum megemlítse.

Vizsgáljuk meg most azt, mennyire egyenrangú, illetve milyen helyzetekben egyenrangú a cár a császárral!

Fentebb már volt arról szó, hogy a császár, mint atyai példakép jelent meg a cárral való találkozásokkor, ám adódtak szituációk, amikor valamelyest az egyenrangúság kifejezésére törekedtek. Erre jó példa a cár és a császár találkozója, melyet a Hofprothocollum a következőképpen ismertet: „... 29-én (június, B. Zs.) a már ismertetett módon, Tschernin gróf (a cár számára az udvar által kijelölt bécsi kísérelő, B.Zs.) a saját kocsiján délután fél hat körül elhozta (a cárt, B. Zs.) a Galleriához (a császári nyári rezidencia a Favorita kastély egyik terme, két oldalon ablakokkal, B. Zs.). A kocsiban Le Fort ült jobbról, a cár balról, velük szemben pedig Tschernin gróf az alsó ülésen. Amint őcsászári felsége látta a cárt a lépcsőn közeledni, kis létszámú kíséretével (főudvarmester, főkamarás, cseh kancellár, udvari főmarsall és a testőrség parancsnoka, B. Zs.) eléje indult a Galleriába. Amint a cárnak jelentették, hogy őfelsége közeledik, nagyon sietni kezdett, így találkozásuk nem a terem közepén történt (a megbeszélések szerint a terem közepén a kertre néző 5. ablaknál kellett volna találkozniuk, B. Zs.), hanem egy ablakkal közelebb, a császári előszoba felől. Itt aztán megálltak, mindketten kissé háttal az ablakoknak, úgy, hogy őfelsége a császár a kerti oldalon állt, egy kis asztal mellett. Őfelsége rögtön felajánlotta a cárnak, hogy üljenek le, amit a cár sokáig nem akart elfogadni, végül mégis leült, de a kalapját azonnal levette, mire a császár is levette a maga kalapját, így aztán mindketten fedetlen fővel beszélgettek.

La Fort fordított őfelségének mindent németre, a beszélgetés körülbelül negyedóráig tartott. A cár magával hozott még három moszkvait, akik a háta mögött álltak, csakúgy mint a császár mögött az udvar emberei, de mivel Le Fort nagyon halkán beszélt, ők a beszélgetésből nem sokat hallottak.”⁴⁴

A hasonló eseményekkel kapcsolatban Lünig megjegyzi, hogy ha két uralgó találkozik, egyenrangúságukat azzal fejezhetik ki, hogy egymás elé mennek, vagyis, hogy ugyanannyi lépést tesznek egymás felé⁴⁵. A cár és a császár találkozásának körülményeit szintén így rögzítették. Egyenlőségük jele az is, hogy a tervek szerint a kölcsönös üdvözlés és kalapemelés után fedett fővel kellett volna társalogniuk. Annak, hogy végül nem így történt, a cár gesztusa volt az oka, ő ugyanis azzal akarta tiszteletét és hódolatát kimutatni a császárnak, hogy a megbeszéléssel ellentétben elébe szaladt, és olyan mélyen hajolt meg előtte, hogy úgy látszott, mintha kezét csókolt volna⁴⁶. A császár kalaplevételével elfogadta az alázatos hódolatot, de nem mint alattvalóval, hanem mint egyenrangúval kívánt a

cárral társalogni. Ez az egyenrangúság azokra a szituációkra vonatkozott, amikor Lipót és Péter inkognitóban, kisszámú kísérettel találkozott, de ezt az udvar előtt nem lehetett megismételni. Itt továbbra is a császár nagyságának kellett érvényesülnie.

A Hofprothocollum a cárról szólva nem használja a fejedelmi többest, az ő titulusa többnyire csak „der Czar”, ám ez sem mindig nagy betűvel, vagy egyszerűen „Er”. Az egész leírásban csak kétszer illetik „ihro Czarische Mayestat” címmel⁴⁷. A követség csak elkeseredett viták árán tudta elérni, hogy az audiencián a császáré mellett a cár teljes titulusa is elhangozhasson⁴⁸. Az álarcosbálon a császárhoz nem méltó paraszti szerepet Péternek ajánlották fel, amit ő el is fogadott, és mint fríz paraszt mulatta végig az estét⁴⁹.

A cár „magándiplomáciája”

Ha megvizsgáljuk a cár Bécsben kialakuló kapcsolatrendszerét, feltűnik, hogy Péternek sikerült közel kerülnie a katolikus egyház képviselőihez, közöttük is néhány, az udvarhoz közel álló személyiséghez, mint például Kollonich Lipóthoz, Magyarország érsekéhez és Fridericus Wolff von Lüdingshausen jezsuita páterhez.

A cár iránt ugyanis nemcsak a politikusok érdeklődtek, hanem igen erősen a katolikus egyház is, különösen pedig a jezsuiták. Péter meglepően élénk figyelemre, különösen Bécsben, a katolikus egyház, katolikus templomok és misék iránt egyházi körökben felkeltette azt a reményt, hogy esetleg hajlandó lenne katolikus hitre térni. Egyébként is az a hír járta róla, hogy nagy hajlandóságot mutat a római egyházhoz való megtérésre⁵⁰. Kollonich Lipót Vatikánba küldött leveléből is kiderül, hogy a cár iránt már Bécsbe érkezése előtt nagyon érdeklődött a pápai udvar.⁵¹ Köztudott volt ugyanis, hogy Péter Bécsből Velencébe készült továbbutazni, és a Vatikánban reménykedtek abban, hogy esetleg Rómába is ellátogat.

Fridericus Wolff atyának sikerült a leginkább közel kerülnie a cárhoz. Páter Wolff 1643-ban született Dünaburgban egy veszfáliai nemesi családban. Ifjúkorát a lengyel király udvarában töltötte, ezért több szláv nyelven is jól beszélt. Miután a jezsuita rendbe lépett, tudományos pályát kezdett és a prágai egyetemen tanított. Később a bécsi udvarba került, s hamarosan Lipót császár bizalmasa, barátja és tanácsadója lett.⁵² Dédelgetett tervei között szerepelt a kettészakadt keleti és nyugati egyház újraegyesítése, ezért nagy érdeklődést tanúsított az oroszok iránt. Már a cár és követségének megérkezése előtt is kapcsolatot keresett a Bécsben megforduló oroszokkal, a kamarától pénzt vett fel eltartásukra és szórakoztatásukra.⁵³

A cárral kapcsolatban Páter Wolff első nyilvános fellépése Péter névnapja volt. Az atya egy katolikus templomban oroszul prédikált a cárnak, akit Szent Péterhez hasonlított és azt kívánta neki, hogy miként Szent Péternek a mennyország kulcsai, úgy Péternek a Török Birodalom kulcsai adassanak meg⁵⁴. Az eseményről a következő tudósítás érkezett Rómába: „Nem tudni, hogy mit érez a lelke mélyén (a cár, B. Zs.), de hihetőnek találom, hogy amikor Wolff atya a mise végzetével Péternek kezet akart csókolni, az egyszer csak megragadta őt, mondván, hogy neki kellene kezet csókolnia annak, aki épp most érintkezett föld és ég urával”⁵⁵.

Néhány nappal később, szintén Páter Wolff kíséretében a cár részt vett a jezsuiták templomában Kollonich Lipót által celebrált misén, amiről az érsek így tudósította Rómát: „A cár nagy figyelemmel hallgatta a misét és azt mondják, hogy külső cselekedeteiben semmi sem különböztette meg a katolikusoktól”⁵⁶. A mise végeztével az érsek is odament a cárhoz, aki tolmács útján megköszönte, hogy jelen lehetett, mire Kollonich kérte az istent, hogy segítse Pétert a török elleni vállalkozásában, és tegye számára láthatóvá mindazt, ami a lelki üdvét szolgálja...”⁵⁷.

Mivel mind Kollonich, mind Wolff közel álltak Lipóthoz, s mindketten szívükön viselték a cár „lelki üdvének” ügyét, valószínű, hogy ezek az információk a császárhoz is eljutottak. Ezt bizonyítják a már fentebb idézett, a cár névnapjára miséjéről szóló tudósítás további sorai: „A császár, miután ezt (a cár megindultságát Wolff atya prédikációjának hatására, B. Zs.) meghallotta, nagy örömet érzett, hogy a cár ilyen jámbor istenfélelemnek adta tanújelét”⁵⁸.

Az a lehetőség, hogy a cár a bécsi udvar lelkészeinek hatására úgy dönt, hogy katolikus hitre tér, az udvar számára is nagy kihívást jelentett. Valószínűleg Lipót császárt sem hagyta hidegen, hogy mint a kereszténység bajnoka, a török legyőzése mellett az orosz cár megtérítésével is beírja nevét a történelembe. Úgy gondolom, hogy ez a lehetőség jelentősen növelte a cár személyének fontosságát, s talán ennek is része volt abban, hogy ilyen nagy figyelmet szenteltek neki akkor, amikor követségének a szokványos tiszteletadásnál több nem jutott.

Nem valószínű azonban, hogy Péter cárt komolyabban foglalkoztatta a katolikus hitre való áttérés gondolata. Annál is valószínűbb ez, minthogy Moszkvában az általa létrehozott Bolondok Zsinata elsősorban éppen a pápából és a jezsuitákból űzött gúnyt⁵⁹. Péter hazatérése után is épp olyan lelkesedéssel vett részt ezekben a bolondozásokban, mint utazása előtt, sőt európai útjáról haza írott leveleiben is a Bolondok Zsinatában használatos megszólításokkal fordult otthon maradt barátaihoz. Nem valószínű tehát, hogy útja során komolyabban megérintette volna a katolikus vallás, még kevésbé, hogy megtérni szándékozott volna.

A katolizáció kérdése mellett a másik dolog, ami miatt az udvarnak figyelnie kellett a cásra, az Péter Magyarország iránti érdeklődése volt. Mivel a cár politikai érdekei azt kívánták, hogy a császár a franciákkal való háború helyett a török háború folytatásával foglalkozzon, nem hagyhatta figyelmen kívül Magyarország és a Birodalom viszonyát. Ezért a Kinsky kancellárral folytatott tárgyalása során meg is kérdezte, vajon mi lesz, ha a tavalyi hegyaljai felkeléshez hasonló lázadás tör ki Magyarországon, miközben a császár a franciákkal való háborúra csoportosítja át seregeit.⁶⁰ De ennél komolyabban is érdeklődött Magyarország iránt. Oroszországba írott leveleiben rendszeresen beszámolt arról, hogy mikor, hány fős csapatok indultak Magyarországra⁶¹, ami nyilván a török háborúk miatt is érdekelte. Kollonich Lipót is azt írta a Vatikánba, hogy a cár készül a császár magyarországi hadait megtekinteni.⁶² A cár itt Bécsben fogadta szolgálatába az Ugocsa megyei kismemesi családból származó Zékány Jánost, aki a karlócai békekötéskor az orosz követség tolmácsa lett, és később fényes karriert futott be a moszkvai udvarban⁶³.

Ezek után nem tekinthetjük véletlennek, hogy a cár Bécsből ellátogatott Pozsonyba, Magyarország fővárosába és kormányzati központjába.

Sajnos az eseménnyel kapcsolatos források elég szegényesek, s az eddig felbukkant adatokat és információkat is meglehetősen nehéz ellenőrizni.

A pozsonyi hagyomány az ottani helytörténeti írások tanúsága szerint a látogatás időpontját július 18–20 közöttre teszi.⁶⁴ A Hofprothocollum szerint a cár ekkor valóban nem Bécsben volt, hanem két első követével együtt Badenben időzött⁶⁵. Bogoszlovskij és Usztrjalov összekapcsolják a badeni és pozsonyi utat, s mindkettőt a nagy álarcosbál előttre teszik, amelyet július 21-én este rendeztek⁶⁶. Ez ugyancsak megkérdőjelezhető, mert mindketten a Hofprothocollumra hivatkoznak, mint forrásra, ebben viszont Pozsonyra nincs utalás. Kollonich Lipót azonban a Spada bíborshoz írott levelében azt állítja, hogy a cár a már említett jezsuiták templomabeli mise és ebéd után indult Wolff atyával Pozsonyba, hogy megnézze a flottát, amely néhány nap múlva fut ki⁶⁷. Majd azt írja, hogy visszaérkezve fogadta szállásán az őt inkognitóban meglátogató császárt. A Hofprothocollum július 22-én még említi a cárt, amint átveszi a császár által ajándékba küldött kristály poharat⁶⁸, majd valóban csak július 24-én, a császár látogatásakor szerepel újra⁶⁹. Valószínű tehát, hogy Péter 22-től 24-ig nem tartózkodott Bécsben, s mivel az érsek is éppen erre az időpontra datálja az utazást, elképzelhető, hogy a cár ekkor járt Pozsonyban.

A pozsonyi úttal kapcsolatban gyakran felmerül Pálffy János tábornok neve, mint aki Pétert meghívta és vendégül látta⁷⁰. Állítólag még Bécsben ismerkedtek meg, és a cár járt is a bécsi házában, ezt azonban forrásokkal nem sikerült alátámasztani. Annyi bizonyos, hogy a cár pozsonyi útjának költségeit nem az udvar⁷¹ és nem Pozsony városa viselte⁷². Mivel a moszkvai levéltárba nem sikerült bejutnom, hogy a követség által vezetett számadáskönyveket megtekintsem, kénytelen vagyok Bogoszlovskij adataira hagyatkozni, aki szintén nem említi lényeges kiadásokat a követség részéről Pozsonnyal kapcsolatban⁷³.

A döntő adat valahol a Pálffyak gazdasági könyveiben lehet, ezek közül is legnagyobb valószínűséggel a stomfai birtok számadásaiban, de ezek az anyagok sajnos eltűntek. Mindenesetre az adatok hiánya azt valószínűsíti, hogy ha sem az udvar, sem a város, sem pedig a követség nem költött a pozsonyi utazásra, akkor a cár valóban a Pálffyak vendége lehetett.

Természetesen az egész pozsonyi kirándulás fontossága és súlya attól függ, hogy valójában mi történt Pozsonyban, miről volt szó a cár és Pálffy János, esetleg más, akkor éppen Pozsonyban tartózkodó magyar főurak között.

Záró gondolatok

Péter cár és követsége tárgyalni jöttek Bécsbe és a tárgyalásoktól sokat vártak. Sőt, a zajos és lelkes európai fogadtatások után úgy érezték, hogy értékelésük a világban megváltozott. Remélték, hogy ez bécsi tárgyalási pozícióikat is kedvezően befolyásolja.

Am már a bevonulás körüli alkuk során kiderült, hogy ez nem így van, s bár a ceremónia körüli vitákban rendre a legvégsőig kitartottak, és követeléseikkel jelezték, hogy ők már átértékelték saját helyzetüket és fontosságukat, látszott, hogy érdekeik érvényesítéséhez ez nem elég. Miután a követség határozott elutasításban részesült, a cárnak kellett magához ragadni a kezdeményezést.

Az ő esélyei elég jóknak látszottak, hiszen az év nagy szenzációjának számított, amint országa és a kor szokásaival ellentétben utazgatni kezdett a világban. De Péter nemcsak az érdeklődést fogadta és engedte, hogy megbámulják, mint egy csodabogarat. Ráértett arra is, mit várnak tőle, és aszerint cselekedett. Nem foglalkozott az etikett bonyodalmaival – ezt követségének hagyta –, ehelyett mélyen meghajolt a császár előtt, és viselkedését úgy irányította, hogy minden szemlélő elismerésre méltónak érezze azt az alázatot és tiszteletet, amelyet a császári felség felé mutatott. Hozzáállása kellemes csalódást okozott az udvariaknak, hiszen ők már megszokták, hogy mindenki elkeresedett vitákat folytat azért, hogy a külsőségekben saját rangját és címét érvényesíthesse.

Páter Wolff megjelenése olyan lehetőséget adott Péter kezébe, amelynél jobbra nem is számíthatott volna. Wolff, mint a császár bizalmasa misszionáriusi megszállottságával megfelelő ember volt ahhoz, hogy a cár nem hivatalos csatornákon befolyást gyakoroljon az udvari körökre és legfőképp a császárra.

A török legyőzésével az európai kereszténység ünnepelte diadalát. Különösen így volt ez a bécsi udvarban, hiszen maga Lipót is isteni küldetésként vette magára a pogányok visszaszorítását. Valószínűleg ebből a hangulatból táplálkozott az egyházegyesítés régi gondolatának felújítása és az a remény, hogy a cár Rómába érve katolikus hitre tér. Péter élt ezzel a lehetőséggel, s megcsillogtatta azt a perspektívát, hogy a törökellenes háborúk egy nagy kelet-nyugati keresztény háborúvá szélesednek. Páter Wolff lelkesedése valószínűleg elhatott a császárig, és felnagyította Péter érdemeit. Arra azonban már nem volt elég, hogy a politikai döntéseket is befolyásolja, hiszen a cárnak csak annyit ajánlottak fel, hogy vegyen részt Oroszország is a béketárgyalásokon, és érvényesítse ott az érdekeit.

Már lezárultak a cár és Kinsky gróf tárgyalásai a török háborúk folytatásával kapcsolatban, amikor Péter úgy döntött, hogy Pozsonyba utazik és magával viszi Wolffot. Bosszú volt ez, vagy fenyegetés, esetleg még egy utolsó kísérlet az udvari álláspont megváltoztatására? Nem tudjuk. A császári politikusok azonban Wolff információira hagyatkozva úgy ítélték meg, hogy elképzeléseiket Péter akciója miatt nem kell megváltoztatniuk. Ez sem sikerült tehát, bár az 5 évvel későbbi események azt mutatják, hogy az ötlet nem volt rossz....

Jegyzetek:

1. Hofprothocollum mit der occasione... 8. p. 18. Alt. Zerem. A 1695–1698. Wien Haus-Hof und Staatsarchiv (Továbbiakban: Hofprothocollum, az általam átírt változat oldalszámaival.)
2. A cár tervezte, hogy Velencébe is ellátogat, azonban Bécsben érte az otthoni sztrelec lázadás híre, ezért velencei útját elhalasztva indult haza. Útközben rövid időre megállt Varsóban is.
3. Hofprothocollum 11. p.
4. JOHANN CHRISTIAN LÜNIG 1719-ben adta ki *Teatrum Ceremoniale Historico politico* című művét Lipcsében. Ez a hatalmas 2 kötetes munka ismerteti az összes európai és néhány Európán kívüli udvar etikettjét. Részletesen foglalkozik az uralkodók élete minden apró mozzanatának ceremóniájával, a diplomáciai események etikettjével, az egyes udvarok kancelláriai ügyintézésének szokásaival, stb. Minden fejezethez hosszú leírásokat csatol már megtörtént udvari eseményekről. Ezek között a leírások között lényeges információkat találhatunk az orosz követség 1698-as bécsi tartózkodásáról is.

5. J. Chr. Lünig.: *Teatrum Ceremoniale*, 8–9. p. Leipzig, bey Moritz Georg Weidmann, 1719. (Továbbiakban: Lünig.)
6. *História*, 1987/1. 17. p.
7. A *Theatrum Europeum* egy korabeli, Frankfurtban kiadott „újság”, amely minden évben külön-külön beszámol a nagy európai udvarok eseményeiről, mellékletben portrékat, csatajeleneteket, városokat stb. bemutató metszeteket közöl. Itt is bőségesen találhatunk információkat az orosz követség európai útjáról, legrészletesebben a bécsi tartózkodásukról.
8. *Theatrum Europeum XV. köt.* 469. p. Frankfurt am Main, bey Johann Philipp Andrea, 1707. (Továbbiakban: *Theatrum Europeum*)
9. SZVÁK GYULA: *Moszkóvia és Nyugat – Nyugati utazók Oroszországról 109–145. p.* Budapest, Magvető Kiadó, 1988.
10. *História* 1987/1. 17. p.
11. BOGOSZLOV (Petr I. 2. köt. 462-463. p. The Hague–Paris, Mouton, 1969. (Továbbiakban: Bogoszkij)
12. THENIER: *Monuments historiques* 371. p. Paris (Továbbiakban: Thenier)
13. U.o.
14. U.o.
15. KLAUS MÜLLER: *Das kayserliche Gesandtschaftswesen im Jahrhundert nach dem Westfälischen Frieden (1648–1740) Rangstufen und Zeremoniell* 116–143. p.
16. *Hofprothocollum* 4. p.
17. U.o. 5. p.
18. U.o. 18. p.
19. U.o. 19. p.
20. U.o. 3. p.
21. THENIER 372. p.
22. *Hofprothocollum* 7. p.
23. U.o. 27. p.
24. U.o. 12. p.
25. U.o. 17. p.
26. U.o. 19. p.
27. U.o. 25. p.
28. U.o. 4. p.
29. U.o. 7. p.
30. U.o. 9. p.
31. U.o. 11. p.
32. U.o. 11. p.
33. U.o. 12. p.
34. U.o. 20–21. p.
35. THENIER 372. p.
36. *Hofprothocollum* 8. p.

37. Lünig 295. p.
38. U.o. 360–361. p.
39. Hofprothocollum 20. p.
40. U.o. 23. p.
41. U.o. 8. p.
42. U.o. 11. p.
43. U.o. 9. p.
44. U.o. 8. p.
45. Lünig 30–32.
46. THENIER 371-372. p.
47. Hofprothocollum 11. és 25. p.
48. U.o. 25. p.
49. U.o. 19. p.
50. BOGOSZLOVSZKIJ 494. p.
51. THENIER 371. p.
52. U.o.
53. Hoffinanz Protocolle und Indizes 66. p. Wien, Hofcammerarchiv, R. 1698.
54. BOGOSZLOVSZKIJ 494. p.
55. U.o.
56. THENIER 373. p.
57. U.o.
58. BOGOSZLOVSZKIJ 494. p.
59. SZEMJONOVA: Erkölcsök és szokások Nagy Péter birodalmában Bolondok zsinata 60–183. p. Budapest, Gondolat Kiadó, 1988.
60. Piszma i bumagi imperatora Petra Velikogo I. köt. Péter és Kinsky gróf beszélgetése 259–261. p. Sankt Peterburg, Gosz. Tyipografija, 1887.
61. U.o. 242. irat
62. THENIER 371. p.
63. VÁRADI-STERNBERG JÁNOS: Zakarpatyec Ivan Zejkan v okruzsenyii Petra I. 34. p. in Annales Musei Culturae Ucrainensis Svidnik 14. 1986. 33–46. p.
64. Pozsonyban több, inkább tudományos ismeretterjesztő cikk jelent meg a témával kapcsolatban. Peter Velky v Bratislave = Lud 1972. V. 25. Cár Peter Velky v Bratislave = Vecernik 1960. XII. 12.
65. Hofprothocollum 15. p.
66. BOGOSZLOVSZKIJ 504. p. Usztrjalov: Pjotr Veikij v Vene v 1698 godu 141. p. Sankt Peterburg é. n.
67. THENIER 375. p.
68. Hofprothocollum 20–21. p.
69. U.o. 21. p.

70. BERZENCZEY EGYED: Nagy Péter cár Magyarországon. in: Századok 1900. 656–658. p. Ezen kívül a már fentebb említett pozsonyi újságcikkek is szolgálnak adatokkal erre vonatkozólag.
71. A Hoffinanz Protocolle und Indizes nem említ ilyen kiadásokat.
72. Mattia Hofers Stadt Cammerers Erster Cammer Buch, Annahmen und Ausgaben pro Anno 1698. szintén nem említ ilyen kiadásokat.
73. BOGOSZLOVSZKIJ 504. p.

Zsuzsanna L Bozai: Russen im Wiener Hof in 1698

Das Thema des Aufsatzes ist der Aufenthalt des Zaren Peter des Ersten und seine Gesandtschaft in Wien. Das Rückgrat der Arbeit bildet die Aufgabe des Quellenwerkes „Hofzeremoniell Prothocolle“, was im Wiener Archiv gefunden wurde, die Untersuchung erstreckt sich auch auf das zeitgenössische Flugschrift – und Pressenmaterial, auf die Zeichnungen und Briefwechsel der Kammer.

Die Hauptkonzeption der Studie ist, mit Hilfe der Aufzeichnungen einzigartigen höfischen Ereignisreihe eine Mikroanalyse zu verfassen, durch die spürbar sein wird, wie sich die Schatzung und Beurteilung der Russen in dem zeitgenössischen Denken und in der öffentlichen Meinung veränderte. Es schien auch wichtig zu sein, die Begegnung und Kofrontation des höfischen Lebens sowie der beiden verschiedenen Kulturen der Mentalitätsgeschichte zu analysieren.

Dabei ist es eine wichtige und bis jetzt unbekannte Nebenhandlung der Ereignissen, daß Peter der Große einen Ausflug nach Ungarn und Preßburg machte und Verbindungen zu den ungarischen Aristokraten beziehungsweise zu Lipot Kollonich, dem Erzbischof in Esztergom suchte.

Der Aufsatz stellt die Ergebnisse der dies betreffenden Forschungen in Wien, Preßburg und Ungarn in den Mittelpunkt.